որ և է պաշտաման, ինչպէս ռուս և այլն։ Իսկ այժման գաղթական ռուսները, կամ մալականները, որոնք այժմ այս երկրներումն են, համարեա յուսահատված են, որովհետև առքա սովոր են խոտերի մեծ դէզեր ունենալ անասուններ պահելու համար, այն ինչ այս երկիրները դոցա այդ պէտքերը լցուցանելու չափ անկարող են։ Սոցա մի գլխաւոր արհեստն էլ համարվում է ծանրութիւնների տեղափոխութիւնը — քրէհտարութիւն, բայց տեղիս վաճառականութիւն չը լինելը և ճանապարհների անյարմարութիւնը փակում է աշխատանաց այդ աղբիւրը։ Վերջ, առաջ, ինչպէս նկատվում է, նոր գաղթականները կրկին վերադարձելու են իրանց հայրենիքը։

Հ.

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

—

Մարտի 25-ին

Մարտի 19-ին, երբ մենք, Ալէքսանդրապօլի հայ-աւետարանականներս հաւաքված էինք մեր աղօթատան մէջ և աղօթում էինք, յանկարծ փողոցի մի քանի որդկանցը սկսեցին քարեր գցել մեր աղօթատան վրա, պատուհանների ապակիները կոտրելով և բարձրաձայն հայհոյելով հայ-աւետարանականներին, մեր հաւատն ու կրօնը, այնպիսի բառերով, որ անհնարին է տպագրել։

Շատերը մեր եղբայրներից վախեցան, և միւս օրը, երբ կրկին հաւաքվեցանք, որպէս զի մեր միւս հայրենակ քաղաքների հայ աւետարանականների օրինակին հետևելով, մեր կարողութեան չափ գումար ժողովենք և ուղարկենք «Մշակի» խմբագրութեանը, վանի մեր սովեալ եղբայրներին հասցնելու համար, շատերը մեր եղբայրներից վախից չը ներկայացան աղօթատուն։

Մեր համադաւաններին լուսաւորչական հայերից մի քանի անկարգ անձինք անդադար հայհոյում են փողոցում, քարեր են գցում նրանց վրա, խանութների մէջ կամենում են ծեծել։ Չը գիտեմ, մենք ինչ ենք արել մեր լուսաւորչադաւան եղբայրներին, որ նրանք այդպէս անողորմ վարվում են մեզ հետ։ Փողոցային այդ անկարգութիւնների ժամանակ բազմաւորապէս ներկայացաւ ոստիկանութիւնը և մեզ պաշտպանեց յարձակվողների դէմ։ Ոստիկանութեան պաշտօնեան ա կ տ կազմեց և մենք ստիպված ենք գանգատվել դատարանին։ Մենք այդ տեսակ հալածանքներից այսուհետ հանգստութիւն չունենք և դուցէ հայ-աւետարանականները կը ստիպվեն գաղթել Ալէքսանդրապօլից Կարսի նահանգը, որպէս զի հանգստութիւն ունենան։

Մեթէ դա խելացի վարմունք է լուսաւորչականների կողմից, որ նրանք թոյլ են տալիս իրանց համադաւան մի քանի փողոցային անձինքներին մեզ այս տեսակ անողորմ կերպով հալածել։

Մեր յոյսը միայն մարմնաւոր իշխանութեան վրա է, և նոյնպէս «Մշակի» վրա, որ անաչառ կերպով գիտէ պաշտպանել ամեն նեղեալներին և հաւասար աչքով է նայում իր բոլոր հայրենակիցներին, հայերի վրա, ինչ դաւանութեան և պատկանելին նրանք։

Այժմ, երբ մենք հայերս, պէտք է բոլորս էլ միանանք և միահամուռ կերպով գործենք, օգնելով մեր սովեալ եղբայրներին Թիւրքաց Հայաստանում, մեթէ յարմար ժամանակ է նորից սկսել միջնադարեան հալածանքները հայ-աւետարանականների դէմ....

Այդ մասին երկարաբանել աւելորդ եմ համարում։

Ցաւալի է մեր դրութիւնը։ Մեթէ Ալէքսանդրապօլի հայ-լուսաւորչական հասարակութեան բարեմիտ մասը մեզ չի պաշտպանի, մանաւանդ այդ տեսակ ազգային ճգնաժամի ժամանակ, տըգէտների և մոլեռանդների հալածանքների դէմ։

Հայ-աւետարանական

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

—

Մարտի 14-ին

Ուղարկում եմ մի յօդուած, որոյ նպատակն է բացատրել ընթերցող հասարակութեանը Ռուսաստանի արևելքի հետ մինչև այժմ ունեցած յարաբերութիւնները և այն նախագաղափարը լրագրի և օրագրի մասին, որ պէտք է մօտ ժամանակներս հրատարակէ ակադէմիկոս պ. Պրուդնիկօվը։ Ունենալով միջոց տեսնել և խօսել այդ վերջինի հետ և նոյնպէս իմանալ նորա մտքերը, խոնարհաբար խնդրում եմ, այդ յօդուածը տպագրել ձեր լրագրի թերթերից մէկում։

Մեզ, յայտնի է, որ շատ անգամ ռուս գիտնականների մեծ մասը ցաւում են իրանց հայրենակիցների անտարբեր մնալու վրա դէպի արևելեան ազգերի պատմութիւնը և գրականութիւնը, դէպի նոցա կեանքը, որոնք կարող էին լիառատ և հետաքրքիր նիւթ տալ գիտութեանը և ոչ պակաս օգուտ առևտրին Ռուսաստանի մէջ։ Բայց տարաբաղդաբար մինչև այժմ ռուս հասարակութիւնը Արևելքի վրա այնպիսի կարծիքներ ունի, ինչպէս ունեցել է շատ առաջ։ Արևելքը մինչև այժմ մընացել է terra incognita։ Բոլոր հարկաւոր տեղեկութիւնները ռուս հասարակութիւնը քաղում է այլազգի աղբիւրներից և շատ անգամ ընկնում է այնպիսի ծանրակշիռ սխալմունքների մէջ, որ չէ կարողանում ուղղել, չունենալով պատշաճաւոր հանգամանք քննելու և եզրակացութիւններ անելու համար. մինչդեռ ռուս գիտնականի համար Արևելքը ուսումնասիրելու միջոցը՝ ընդարձակ և հեշտ է քան թէ ուրիշների համար։ Առաջինը՝—աշխարհագրական դրութիւնը—սահմանակցութիւնը Ռուսաստանի արևելեան ազգերի հետ, երկրորդ՝ քաղաքական դրութիւնը—հպատակութիւնը մեծ մասի արևելեան ազգերի ռուսաց տէրութեանը պէտք է լինեն ռուս գիտնականի համար ամենահեշտ միջոց ուսանելու և մշակելու արևելեան գիտութիւնները։ Ռուս հասարակութիւնը չը նայելով իր քաղաքակրթութեանը հետաքրքիր է մնում իր սիրած Եւրոպային աւելի, քան թէ արևելքին և նորա ազգերին, նորա պատմութեանը, որի մշակումը անշուշտ մեծ օգուտ կարող էր բերել գրականութեանը։ Օրինակի համար Հայաստանը, նորա պատմութիւնը և հայոց գրականութիւնը մեթէ հետաքրքիր չէ կարող լինել ռուս գիտնականին։ Վերջին ժամանակները, երբ գիտութիւնների մէջ համարեա առաջին տեղերից մէկը բռնում է իր նիւթով հնդկա-եւրոպական ազգերի բաղդատական լեզուագիտութիւնը, եւրոպացի գիտնականների մեծ մասը իր ուշադրութիւնը դարձրեց հայոց լեզուին, որի մէջ կայ մեծագին նիւթ դժուար բացատրութիւնների համար. թողնենք հայոց լեզուն, որ իր գրականութեամբ համարեա յետ չէ մնացել ուրիշ ասիական լեզուներից, ինչպէս հնդկաց, պարսից կամ եբրայեցոց, եւրոպացիք պարապում են օսերի և՛ վրաց լեզուներով, չուրանալով նոյնպէս և նոցա օգուտը բաղդատական լեզուագիտութիւնը մշակելու համար։

Այսպէս ահա անցնում են տարիներ, դարեր,— ճշմարիտ է ժամանակ առ ժամանակ երևում են Ռուսաստանի մէջ յօդուածներ Արևելքի մասին, բայց կարդացող քիչ են գտնում, որովհետև ճիշտ տեղեկութիւններ չեն տալիս արևելեան ազգերի կեանքից։ Եթէ մինչև հիմա ոչինչ չէ արած և ոչինչ չէ անվում յօգուտ գիտութեանը, նոյնպէս և ոչինչ օգուտ չէ քաղել և առևտուրը, ինչպէս կարող է տեսնվել ստատիստիկական ցուցակներից։ Ռուսաստանը չունի մի այնպիսի օրագիր կամ լրագիր, որով կարելի լինէր ծանօթացնել հասարակութիւնը Արևելքի հետ։ Ճշմարիտ է, հրատարակվում են օրագրեր և լրագրեր, որոնք պարունակում են իրանց մէջ հետաքրքիր և օգտակար յօդուածներ, բայց տարաբաղդաբար դըքա անհասկանալի են ռուս հասարակութեանը հայերէն կամ ուրիշ լեզուներով գրուածներ լինելով։

Ուստի՝ տեսնելով այսպիսի մի մեծ թերութիւն ռուսաց գրականութեան մէջ, մի ուսումնական, անդամ մի քանի եւրոպական ակադեմիաների ակադեմիկոս պ. Մ Պրուդնիկօվը կամենում է յանձն առնել այդ բարի գործը։ Նա մտադիր է ծանօթացնել ռուս հասարակութիւնը ժամանակակից անցքերին արևելքում, ծանօթացնել այն անձանց կենսագրութեանը, որոնք երևելի են հանդիսացել թէ եկեղեցական, թէ ժողովրդական կեանքում, թէ ծառայութեան մէջ, հաղորդել հասարակութեանը արևելեան ազգերի վիպագրութիւնը, երգերը, առակները, առածները և այլն և այլն։

Այդ լրագրի և օրագրի մէջ տեղի կունենան այն դժբաղդ դրութիւնները և կեանքի հարուածները, որ կրել են և կրում են արևելեան ազգերը, հայոց ազգի պատմութիւնը, նորա իրաւունքները և յոյսերը, յօդուածներ հայոց և վրաց դիցաբանութիւնից։

Ահա այս է այդ մտադրած պ. Պրուդնիկօվի օրագրի և լրագրի պրօգրամման։ Օրագրի հետ հրատարակվող լրագիրը կը դուրս գայ 3 լեզուներով՝ Հայերէն, Ռուսերէն և Ֆրանսերէն։ Լրագիրը կը պարունակէ իր մէջ հեռագիրներ, հետազօտութիւններ քաղաքական անցքերի մասին Արևելքում, զանազան նկատողութիւններ ժամանակակից հարցերի. զանազան ազգերի մամուլի կարծիքները, ժամանակագրութիւններ գրականական, թատրոնական, գեղարուեստական և ուրիշ հարցեր, և յայտարարութիւններ։ Ունենալով թղթակիցներ աւելի քան 20 արևելեան քաղաքներում պ. Մ. Պրուդնիկօվը համոզված է, որ պակասութիւն չի լինի նիւթական միջոցներում, չի մնայ սևերես դէպի իր կարդացողները և չի զրկվի ժողովրդի համակրութիւնից։

N. N.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 28 մարտի

Պատուելի խմբագիր, խնդրենք ընդունէք յօգուտ վանի սովատանջների 262 րուբլի 55 կոպէկը ժողոված Թիֆլիսի ծածկած փողոցում և ուղարկէք որտեղ հարկն է և տպէք այս նուիրատուների ցուցակը ձեր պատուական լրագրի մէջ։

Եագոր Գեմուրեանց 10 ր., Լիզա Գեմուրեանց 10 ր., Աննա Բերինեանց 5 ր., Յովհաննէս Կուկուջանեանց 10 ր., Հանգուցեալ Սալօմէ Գեմուրովի հոգւոյ համար 5 ր., Հանգուցեալ Օհաննէս Գեմուրովի հոգւոյ համար 5 ր., Դաւիթ Կուկուջանեանց 5 ր., Հեղինէ Կուկուջանեանց 5 ր., Աղէքսանդր Կուկուջանեանց 5 ր., Հանգուցեալ Ալեան Կուկուջանեանցի հոգւոյ համար 10 ր., Նատալիա Կուկուջանեանց 3 ր., Մարթայ Կուկուջանեանց 1 ր., Մարիամ Իզրաշեանց 5 ր., Սիմէօն Խարազեանց 3 ր., Ագալօ Հախվերդեանց 1 ր., Հանգուցեալ Միխայէլ Բերինովի հոգւոյ համար 5 ր., Եղբայք Ալէքսանեանց 3 ր., Իվէօ Պօղոսով 1 ր., Ալէքսի Շաքարով 1 ր., Գէորգ Թաթուլեանց 3 ր., Շաքար Նուրալով 1 ր., Иванъ Метревеловъ 10 к., Աւետիս Բաղդանով 1 ր., Գրիգոլ Տէր-Ստեփանով 3 ր., Ագալօ Միրիզոզեանց 1 ր., Վասիլ Սիրինով 20 կ., Գրիգոր Մնացեանց 5 ր., Դարչօ Պէտրոսով 3 ր., Պօղոս Լազրէչ Տէր-Պօղոսով 1 ր., Դաւիթ Մէքուրինօթով 5 ր., Իսակ Նարիմանով 5 ր., Վանօ Սուլիկով 3 ր., Ալէքսանդր Ջանջուղազով 5 ր., Զաքար Տէր-Առաքելով 3 ր., Գրիգօ Փարսադանով 1 ր., Մէլքօ Գանդուրով 3 ր., Իվան Գրիգորով 15 կ., Ալէքսանդր Պովիժեանց 1 ր., Սէրգէյ Աբրամիչ Սարգսեանց 1 ր., Անյայտ ոմըն 10 կ., Եփրեմ Ատովմեանց 3 ր., Անյայտ ոմն 5 կ., Իօսէփ Գոմազով 50 կ., Սերգէյ Գոփիով 2 ր., Մօսէս Վարթանով 1 ր., Կարապետ Գոլիաշով 1 ր., Սազանդար Ալէքսի Գանդուրով 1 ր., Միխէիլ Գոմազով 1 ր., Ստեփան Մատինով 20 կ., Եագոր Սանթրոսով 1 ր., Գէորգ Ղազարով 50 կ., Եագոր Նավթիկով 1 ր., Ալէքսանդր Սագարէլով 50 կ., Արտէմ Էլիազով 50 կ., Դաւիթ Մուրազով 1 ր., Սօլօմոն Փիլինով 1 ր., Միխակ Շարիբարաչիկով 50 կ., Եղիայ Պօղոսեանց 1 ր., Եագոր Կոնդախսազով 1 ր., Փաշայ Փաշոէվ 20 կ., Սոլոմոն Անտոնով 20 կ., Գէորգ Մովսէսով 1 ր., Վասոյ Ամիրով 3 ր., Ստեփան Գէմուրով 3 ր., Պետրոս Շահրուզաղեանց 1 ր., Արտէմ Ղաջարղուզով 1 ր., Արտէմ Փարսմուզով 3 ր., Միխէիլ Վարթանով 3 ր., Արտէմ Տէր-Օհաննէսով 1 ր., Ստեփան Գուլեանց 3 ր., Սիկօ Ռոստոմով 1 ր., Իօվանէ Բայսողլով 1 ր., N. N 3 ր., Գաբօ Շաղինով 5 ր., Աֆրիամ Օսէփով 3 ր., Եագոր Տէր-Կարապետով 2 ր., Գրիգօլ Արէշով 3 ր., Արշակ Ծովիանով 3 ր., Յովհաննէս Ծովիանեանց 5 ր., Նիկողայոս Նիկողոսեանց 1 ր., Հայ ոմն 1 ր., Հազարապետ Սուլխանեանց 1 ր., Սոլոմոն Կարաջով 1 ր., Սարգիս Յարութիւնեանց 1 ր., Егоръ Кузановъ 1 ր., Գրիգոլ Սարուխանով 10 ր., Ալէքսանդր Մանդէնով 1 ր., Արտէմ Սարուխանով 5 ր., Իօսէփ Սոլոմոնով 1 ր., Կարապետ Մութաֆեանց 5 ր., Հայ ոմն 1 ր., Նատալիա Բոտինեանց 3 ր., Նիկոլայ Աւետիսեանց 2 ր., Միքայէլ Խօջափարուխով 1 ր., Ավաք Թարխանով 1 ր., Նիկոլայ Փարեմուզով 2 ր., Նիկոլայ Ղորղանով 1 ր., Արտէմ Արութինով 3 ր., Սարգիս Միքայէլեան Վարդանեանց 3 ր., Ստեփան Ջիջէվ 1 ր., Պավլէ Ուլանով 3 ր., Մարիամ Կուսիկեանց 5 ր., Կատարինէ Ալանեանց 3 ր., Հայ Տիկնայք 3 ր. 40 կ.։ Գումարն է 262 ր. 55 կ.։

Ե. Գէմուրեանց
Դ. Կուկուջանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք դօկտօր Անդրէաս Արծրունու մի նոր գիտնական բրօշիւր։ Դա մինէրալօգիական մի հետազօտութիւն է որ պ. Արծրունին արել էր Ուրալի վրա։ Յօդուածը այսպիսի վերնագիր ունի. «Eine kupferkiespseudomorphose von Nishny-Tagil, am Ural.» von Andreas Arzruni.

—

Ստացանք ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ 260 րուբլ, որ նուիրատուութեամբ հաւաքվեցաւ այդ քաղաքում յօգուտ վանի սովելոց։ Թէև նամակում ասված էր, որ նուիրատուների ցուցակն էլ նամակով ուղարկվում է, բայց նամակում ոչինչ ցուցակ չը կար, այլ դրած էր սխալմամբ սպիտակ թուղթ։ Ուրեմն խնդրում ենք պ. Յ. Գալստեանից որ նուիրատուների ցուցակը ուղարկի մեզ։

—

ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ պ. Գասպար Ամիրեանց ուղարկել է մեզ 5 րուբլ հետևեալ նամակով. «Այսօր մտաւ ինձ մօտ մի ռուս տիկին, Նաստասիա Նիկօլաևնա Իվանօվա, որ լսելով վանի սովալլուկ հայերի թշուառ դրութեան մասին, շարժվելով մարդասիրական զգացմունքից, չը նայելով որ ինքն տիկինն էլ հարուստ չէ, յանձնեց ինձ 5 րուբլ, որպէս զի ուղարկեմ ուր հարկն է։ Ես ահա ուղարկում եմ ձեզ այդ փոքրիկ գումարը։»

—

Գօդըֆրուա եղբայրների ԹԻՖԼԻՍԻ ֆրանսիական ցիրկի վարչութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել որ հինգշաբթի, ապրիլի 3-ին, լինելու է Գօֆմանի ընտանիքի բենեֆիսը։ Փոքրիկ Դօրա Գօֆման կատարելու է նապօնական խաղեր, որոնք դեռ ևս տեսնված չեն Թիֆլիսում։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ ԲՕՐԺՕՄՈՒՄ ծախվում է մի փոքրիկ, բոլորովին նոր տուն, իր գետնով։ Պայմանների մասին կարելի է տեղեկանալ Թիֆլիսում, «Կովկաս» հիւրանոցում, № 28 սենեակի մէջ կենող պարոնից։

—

Ապրիլի 1-ին ուղարկեցինք դարձեալ 2000 րուբլ յօգուտ վասպուրականի սովատանջների։ Այդ գումարը հեռագրով փոխադրեցինք Կ. Պօլսի կենտրոնական Մասնաժողովին Կիւլպէնկեան առևտրական տան միջոցով։ Վերջին անգամ փող ուղարկելուց յետոյ մնում էր մեզ մօտ 83 ր. 1 կ.։ Դորանից յետոյ ժողովեցաւ 2561 ր. 20 կ., որ մնացորդ 83 ր. 1 կ., գումարի հետ անում է 2644 ր. 21 կ.։ Այդ գումարից այժմ 2000 րուբլ ուղարկելուց յետոյ, մնում է մեր խմբագրութեան մէջ, հեռագրի ծախսը հանած՝ 641 րուբլ։ Ուրեմն մօտ երկու ամսւոյ ընթացքում «Մշակը» ուղարկեց յօգուտ Թիւրքաց Հայաստանի հայ սովալլուկների ընդամենը 20,000 րուբլ։

—

Ապրիլի 4-ին, Թագաւոր կայսրի հրաշալի փըրկութեան տարեդարձին, ԹԻՖԼԻՍԻ բժշկանոցի մէջ, որ հիմնվեցաւ քաղաքիս բնակիչների ձեռքով այդ օրվայ յիշատակին, կը կատարվեն հանդիսաւոր մաղթանքներ։ Դորանից առաջ կը կատարվեն հանդիսաւոր մաղթանքներ Երևանեան հրապարակի վրա։

—

ԲԷԴԼԱՐԲԱՆԴԻՑ մեզ գրում են, որ Նուխուգաւառում տիրում է ամեն մթերքների այնպիսի սաստիկ թանգութիւն, որպիսին ամենահին ծերունիները իրանց կեանքում երբէք տեսած չեն։ Ցորենի մի թաղարը, որ արժէր անցեալ տարիներում 5 րուբլ, այժմ վաճառվում է 70 րուբլ, կորեկը, որ արժէր առաջ 3 ր., այժմ վաճառվում է 50 ր.։ Գարի ամենևին չէ գտնվում։ Խոտի մի սայլ արժէ 25 րուբլ, իւղի մի պուդ 20 ր., մի հաւ 40 կօպէկ, մսի ֆունտը 20 կ.։ Գիւղացիները մեծ նեղութեան մէջ են և օրերով բան չեն գտնում ուտելու։

—

Մեզ գրում են ԳԱՆՁԱԿԻՑ հետևեալը։ «Տեղիս հասարակութեանից ընտրված մարդիկ, որոնք ցորենի ամբարի կօմիտէտ են անուանվում, շատ թոյլ են տանում իրանց գործունէութիւնը։ Սրանցից ամսական հերթականութեամբ մի հայ և մի թուրք գնում են Թիֆլիս, այնտեղից ցորեն առնում և ուղարկում։ Ասում են որ շատ անգամ գնացողները ի չարն են գործ դնում համարակութեան հաւատարմութիւնը։ Մեթէ առանց հրապարակ հանելու պէտք է մնայ նրանց գործունէութիւնը։ Մենք յոյս ունենք կօմիտէտի անդամներից միայն մինի վրա, որ լրում կը տայ հասարակութեան հետաքրքրութեանը ճիշդ տեղեկութիւններով կօմիտէտի գործունէութեան մասին։»

—

Զարմանալի սովորութիւն ունեն ԹԻՖԼԻՍԻ հեռագրական կայարանի մի քանի ծառայողները։ Երբ տների ծառաներն են բերում հեռագիրները, պարոններ պաշտօնեաները շատ անգամ սխալվում են և 30, 50, 60 կօպէկ աւելի են վեր առնում հեռագրի համար։ Յետոյ երբ տէրը ինքն է գալիս և յիշեցնում է նրանց թէ աւելորդ փող վեր առան հեռագրի համար,—այն ժամանակ այդ պարոնները կրկին յետ են տալիս փողը։ Այդ տեսակ դէպքեր մեր ծանօթներից շատերի հետ են պատահել։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ